

Die na-binne of introverte gerigheid van 'Kerk en wêreld 2000'

J H Koekemoer
Universiteit van Pretoria

Abstract

The introvertive view of *Kerk en wêreld 2000*

This article is a critical review of the official document *Kerk en wêreld 2000* of the Nederduitsch Hervormde Kerk. It discusses the choice of this church to be a 'Volkskerk' (church of the people) and the implication which it has on the unity of the church. It concludes by highlighting the responsibilities of the church in practicing theology according to its own confessions.

INLEIDENDE OPMERKINGS

Dat die kerk 'n bepaalde beskouing oor homself het, is 'n saak wat nie beredeneer hoef te word nie. Ter wille van die *waarheid* wat die kerk moet verkondig en dien, is so 'n beskouing oor homself van wesenlike belang. Ook in dié opsig moet hy kategeties aan sy lidmate sê hoe hy homself sien en apologeties homself afgrens teen beskouing wat, volgens sy oortuiging, die *waarheid* nie dien nie.

Normaalweg is dit so dat die kerk sulke beskouinge in sy belydenis verwoord. Ten opsigte van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika (= NHKA) verloop die saak ook nie anders nie. In beide die ekumeniese simbole en die drie formuliere van eenheid bely die kerk sekere dinge oor homself. Wanneer ons nou na 'n werkdokument van die Kerk gaan kyk om bepaalde afleidings daaruit te maak, lyk dit vir my belangrik, om veral twee sake in gedagte te hou naamlik:

- Ons sal moet uitmaak of dit wat die Kerk oor homself sê in die werkdokument, ooreenkom met wat hy oor homself bely.
- Daarna sal ons moet vasstel of dit wat die Kerk oor homself sê en bely, in die strategie van die werkdokument, gehandhaaf word.

* Lesing gehou voor die *Hervormde Teologiese Vereniging* op 7 Julie 1989 te Pretoria.

WAT SA DIE KERK OOR HOMSELF?

In die werkdokument word gestel dat die Kerk homself in die eerste plek sien as die kerk van Jesus Christus. Om hierdie rede wil hy dan ook sy standpunte van 'n teologiese onderbou voorsien en nie sosiologiese, politieke of ekonomiese faktore die grondslag van sy denke maak nie. Op die wyse probeer die kerk sekerlik uitdrukking gee aan sy belydenis dat hy Christelik wil wees (*Apostolicum*) en dat hy gegronde is op die leer van die apostels (*Niceanum*).

Natuurlik beteken dit nie dat die Kerk wêreldvreemd wil wees nie. Hy bly in die wêreld alhoewel hy nie van die wêreld is nie. Daarom sal wat in die wêreld gebeur hom aangaan. Hierdie is dan ook een van die redes waarom die NHKA daartoe oorgegaan het om 'n werkdokument soos *Kerk en wêreld 2000* daar te stel. Hy wou duidelik uitspel dat, alhoewel hy teologies dink, hy dit doen ten behoeve van die wêreld. Nadat die Kerk dit oor die verstaan van sy fundamente gesê het, gaan hy in die dokument daartoe oor om iets van die teologiese tradisie waarbinne hy bestaan te sê. Hy kwalifiseer hierdie tradisie as 'Bybels-reformatories'. En dan verstaan hy die kwalifikasie so dat sy tradisie nie die finale antwoord op elke denkbare saak bied nie en dat hy nie daar vasstaande en ewige waarhede so verwoord dat dit onfeilbaar is nie. Hy erken dat die Bybel steeds die laaste woord spreek en dat 'reformatories' beteken dat alles aan die Heilige Skrif, toetsbaar is. 'Reformatories' wil nie 'n ideologiese slagkreet wees nie, maar die verwoording van 'n teologiese tradisie wat in sy wese Bybels wil wees.

God se openbaring is immers nie die meedeel van teologiese leerstellings nie, maar hou verband met die lewende Woord van God. Die Kerk probeer, myns insiens, met hierdie uitspraak iets verwoord van die feit dat sy eie belydenis binne 'n bepaalde tradisie en binne 'n bepaalde verstaanshorison in die geskiedenis geplaas moet word. Wanneer die verstaanshorison verander, sal die belydenis derhalwe nuut geformuleer moet word in terme van die verstaansvooronderstellings van 'n nuwe verstaanshorison. Die Kerk sê hiermee egter ook dat hierdie proses terugvra sy laaste kriterium in die Heilige Skrif vind. Die Heilige Skrif is die normatiewe getuigenis van die Christelike geloof waaragter nie teruggeveer kan word nie (Wethmar 1977:268).

Maar omdat die Skrif sy gesag alleen kan laat geld wanneer dit ook verstaan kan word in 'n verstaanshorison wat verskil van dié waarin die Bybel tot stand gekom het, is die norm waarin die Skrifgesag in so 'n veranderde verstaanshorison funksioneer, dié van die kerklike leer (Wethmar 1977:268).

Die uitdrukking in die werkdokument, 'Bybels-reformatories' en die uitspraak, 'Die kerk glo dat die essensie van wat deur hierdie begrip na vore gebring word, steeds in alle omstandighede, herontdek moet word' (bl 1) moet teen hierdie

agtergrond verstaan word.

Om hierdie redes wil die Kerk ook sy teologiese tradisie nuwe beslag gee in 'n ander tyd terwyl hy die reformatoriese uitsprake: *Sola Scriptura, sola gratia* en *sola fide* met erns bejeën. Die Kerk wil op verantwoordelik-wetenskaplike wyse, maar boweal gelowig, meewerk aan die kritiese bestudering van die Heilige Skrif sodat die geheimenisse daarvan beter ontsluit kan word. Sy bede is dat hy deur sy wetenskaplike arbeid 'n bydrae daartoe sal lewer dat die lig van die Woord die Suid-Afrikaanse situasie sal belig. In die opsig wil hy ook steeds bly verkondig dat ons slegs uit die genade van God leef. Verder sien hy die voorreg wat hy ontvang het om in ons situasie deel te wees van die vernuwende en veranderende krag van die evangelie, waardeur God in Christus die kwaliteit van die wêreld wil verander, ook as genade. Die Kerk wil enkel uit die geloof lewe en hy sien geloof nie as 'n abstrakte intellektuele kennisname van heilsfeite nie, maar as 'n lewende gemeenskap met Jesus Christus. Hiermee het die Kerk gesê dat geloof nie net die aanneem van 'n kwantum credenda kan beteken nie. Hier is iets van 'n eksistensiële beslissing ter sprake. Die Kerk stel hom met hierdie uitspraak beslis teenoor die gereformeerde ortodoksie. In die gereformeerde ortodoksie is openbaring en geloof nie gesien in sy betrekking tot die lewende Woord van God nie, maar as die meedeel van teologiese leerstellinge. Die doctrina is geformuleer in terme van die Aristotelies-skolastiese wetenskapsideaal en nie meer in die eerste plek gesien as 'n saak van prediking nie, maar as die konstatering van synswaarhede. Die kenniselement van die geloof is losgemaak uit die konkrete heilsituasie *coram Deo* waarin dit tot stand gekom het (Wethmar 1977:139).

In *Kerk en wêreld 2000* (bl 3) word dit so gestel:

Geloof is 'n saak van die hart; dus van die hele mens. Dit is 'n saak wat die hele mens in beslag neem en hom diensbaar maak. Dit is nie net 'n saak van die innerlike nie. Dit is die krag, deur die Heilige Gees gegee, waarmee die kerk aan Christus kan vashou, sodat hy daartoe in staat kan wees om in die Naam van die Here veranderend en vernuwend in die wêreld teenwoordig te wees.

Dan moet hierdie geloof ook 'sigbaar word in die heiliging van die eie lewe en die getuienis binne die leefwêreld van die kerk sodat hy daardeur op voortgaande wyse aan die kerstening daarvan sal werk' (bl 3).

'n Verdere reformatoriese beginsel word ook uitgewys as een wat vir die Kerk belangrik is: *Ecclesia reformata semper reformanda est* (bl 3). Hier word gestel dat die Kerk nie wil stagneer nie, maar in beweging wil bly. Die beweging sal in die

rigting wees waarheen die Woord die Kerk lei. Die belydenisuitspraak in die Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 5 kom hier in die gesigsveld. Hierin word immers bely dat die Heilige Skrif die grond en fondament van ons geloof is.

Dit lyk my egter ook of hier duidelik uitgespel word dat in hierdie reformerende proses, die Kerk sy eie leeruitsprake nooit tot iets selfstandigs teenoor die Woord van God wil laat verhard nie. As hierdie afleiding waar is, sal dit beteken dat ons steeds in gedagte sal moet hou dat sulke leeruitsprake nie net leer en wet kan wees nie, maar dat dit ook belydenis, getuienis en gebed moet word (Wethmar 1977:138). So alleen sal die kerk getrou kan bly aan hierdie uitspraak in *Kerk en wêreld 2000*.

Daar is nog 'n ander saak waarna ook verwys moet word. Naas bogenoemde reformatoriese beginsels, sê die Kerk ook van homself dat hy volkskerk wil wees. Die begrip word so verstaan as synde dit verwys na 'n kerk wat in die volk 'ingroei', nie om die volk en volkslewe byvoorbaat te sanksioneer nie, maar juis om dit in kritiese solidariteit en met profetiese appèl van die Woord, tot die verheerliking van God te kersten (bl 4).

Daar word erken dat in hierdie verband die gevare van 'stem van die volk' te word en 'burgerlike godsdiens', wesenlik is en derhalwe wil hy ernstig daarmee rekening hou. Die Kerk wil enkel die Woord aan die volk verkondig en dit nooit diensbaar maak aan die belange van die volk nie.

Die Kerk stel dus duidelik dat hy nie die belange van Kerk en volk met mekaar gelykstel nie. Daarom kan die grense van Kerk en volk ook nie met mekaar gelykgestel word nie.

Indien so 'n gelykstelling plaasvind, sou dit nie alleen die wese van die kerk in gedrang bring nie, maar sou dit tegelyk ook 'n vraagteken plaas oor die werk van die Heilige Gees en die eie geloofsbeslissing van lidmate van die kerk. Mense behoort immers nie vanselfsprekend tot die kerk van Jesus Christus nie. Ten opsigte van lidmaatskap van die kerk is daar altyd ook sprake van uitverkieping, verbond en belydenis van geloof. Hierdie spanning tussen God wat handel, God wat roep en die mens wat in geloofsverantwoordelikheid hierop moet antwoord kan eenvoudig nie genegeer of opgehef word nie.

(Koekemoer 1987:14)

Met die term 'volkskerk' word uitdrukking daaraan gegee dat God se genade juis hierin na vore tree en grondvat in die werklikheid van ons bestaan. Wanneer mense deel word van die kerk hou hulle nie op om lid te wees van die ander gemeenskappe

waarin hulle gebore is nie. In hierdie spanningsveld wat so tot stand kom moet lidmate van die kerk tot eer van God leef. Natuurlik sal hy gedurig bedag moet wees op die spanning. Die grense van kerk en volk is nie dieselfde nie. Van die kerk word gesê dat sy lidmate vreemdelinge en bywoners in die wêreld is. Tog sal daarby gevoeg moet word: Alhoewel die kerk vreemd is vir die wêreld, kan die wêreld nooit vreemd vir die kerk wees nie. Die kerk moet ook die wêreld en daarmee saam die volk(e) waaruit sy lidmate kom, bekyk. Dit maak dit juis so noodsaaklik dat daar van 'n volkskerk gepraat kan word (Van Ruler 1958) sonder om bang te wees vir die spanningsveld wat in hierdie verbinding na vore geroep word (Koekemoer 1987:15).

As die Nederduitsch Hervormde Kerk dus volkskerk wil wees, sal hy kerk vir die volk kan wees maar nooit kerk van die volk in dié sin dat hy aan die volk behoort nie. Dit is eenvoudig so omdat die grense van die volkskerk nie die volk van die volkskerk is nie, maar die kerk van die volkskerk (Van der Westhuizen 1986). Die volkskerk moet van die Here wees terwyl hy daarop gerig is om die evangelie aan 'n bepaalde volk te verkondig. Hy sal die ganse lewe van die volk kerstenend moet binnedring sonder om hom ooit so met die volk te identifiseer dat hy sy kritiese ingesteldheid op die lewe van die volk sal verloor. In dié verband sal hy steeds moet onthou dat sy heil nie van 'n bepaalde volk kom nie, maar dat hy dit alleen van Jesus Christus kan verwag (Koekemoer 1987:16).

Op die wyse sal hy aan die Woord diensbaar moet wees, sonder om sy apostolêre verantwoordelikheid teenoor ander volke uit die oog te verloor.

'n Mens sou ook nie kon nalaat om daarop te wys dat die Kerk in hierdie publikasie ook sê dat hy homself beskou as deel van die één, heilige, algemene Christelike Kerk. Hy weet dat hy nie die enigste kerk op aarde is nie, ook nie die enigste kerk met die waarheid nie. Daarom wil hy hom ook nie aan ander kerke onttrek nie. Hy plaas egter nie ekumeniese kontak met ander kerke en met ekumeniese organisasies op dieselfde vlak nie (bl 7).

Ook hierin wil die Kerk getrou aan sy belydenisuitsprake wees, soos verwoord in die Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 27 en die Heidelbergse Kategismus, vraag en antwoord 54.

In 'n gesprek oor die eenheid van die kerk moet dit vir die Nederduitsch Hervormde Kerk oor die waarheidsvraag gaan. En omdat die waarheid wat 'n kerk glo en bely normaalweg in sy konfessies na vore tree, daarom bly hierdie vraag vir die Nederduitsch Hervormde Kerk ten diepste 'n konfessionele vraag. Dit is heel waarskynlik ook een van die redes waarom kerke en ekumeniese bewegings nie op dieselfde vlak geplaas word nie. Die Kerk se belewenis van ekumeniese bewegings het hom daartoe gebring om te aanvaar dat die bewegings 'n momentum van hulle

die het, selfs los van die kerke wat daar verteenwoordig word, en dat hulle derhalwe ook 'n teologie van hulle eie ontwikkel. Daarom word in *Kerk en wêreld 2000* gestel: 'Wanneer ekumeniese kontak die kerk by daardie punt uitbring waar hy 'n ander evangelie as dié van Jesus Christus moet verkondig of 'n verdraaiing daarvan of 'n parodie daarop, oordeel hy dat dit nie die moeite werd is nie en ontbeer hy hierdie kontak met graagte' (bl 7).

Ten opsigte van die lewe wil die Kerk die etiese eise aflees uit die Heilige Skrif. Hy onderneem om daaraan getrou te bly maar ook teologies na te dink op welke wyse die eise in veranderde lewensituasies toegepas moet word. Hy oordeel dat etiek nie 'n abstrakte stelsel van norme is wat magies-deduktief op alle situasies toegepas kan word nie. Hy wil die Christelike Etiek steeds bedryf as 'n wisselwerking tussen Skrif en situasie.

VERANTWOORDING

Nadat ons nou kortliks iets gesê het oor hoe die kerk homself in hierdie werkdokument beoordeel, moet ons probeer kyk of en hoe hierdie selfbeskouing in die dokument na vore tree. Hier sal ons in gedagte moet hou dat hierdie 'n werkdokument is en nie 'n belydenisformule nie. Daarom sal die dokument ook as baie voorlopig gesien moet word. Aan die ander kant moet ons toegee dat wat die Kerk oor homself bely tog op een of ander wyse in 'n werkstrategie na vore behoort te tree. Dit maak 'n kritiese beoordeling van so 'n werkdokument tog belangrik, veral met die oog op die nodige regstellings, indien dit noodsaaklik is.

Nadat die werkdokument 'n grondige ontleding van die Suid-Afrikaanse situasie gemaak het, met spesiale klemlegging op demografiese en maatskaplik-politieke aangeleenthede, word daartoe oorgegaan om uit te spel hoe die kerk sy beginselstandpunte in so 'n veranderde situasie verwerklik wil sien.

In terme van wat vooraf gesê is wil die Kerk sy volkskerkgedagte steeds uitleef. Hy oordeel dat daar toenemend meer aandag aan gemeenskaplikheid gegee sal word, maar hy oordeel nie dat dit rede bied om sy volkskerkgedagte prys te gee nie. Daar word wel deeglik toegegee dat die Suid-Afrikaanse situasie so kan verander dat sy ideaal van afsonderlikheid 'n onbereikbare kan blyk te wees. Dan oordeel die Kerk dat hy steeds kerk van Jesus Christus wil wees. Alhoewel hy kies vir afsonderlikheid, omdat hy oordeel dat hy so sy taak die beste sou kon uitvoer, verpand hy hom nie hieraan nie. As omstandighede waaroor hy geen beheer het nie, 'n toestand van gemeenskaplikheid op hom afdwing, sal hy gereed wees om nog altyd, na die beste van sy vermoë, kerk van Christus te wees (bl 67).

Hiermee het die Kerk andermaal bevestig waar sy prioriteite lê. Dit sê tegelyk ook dat in sy volkskerk wees nie die *volk* nie maar die *kerk* die bepalende vir hom is. Hiermee het hy tegelyk ook gesê dat hy volle erns maak met die reformatoriese beginsels van *sola scriptura*, *sola gratia* en *sola fide*. Dit tree ook in die volgende uitspraak in die werkdokument na vore: Wanneer dit vir hom onmoontlik word om 'n eksklusiewe blanke kerk te bly, sal hy sy (Blanke) lidmate daartoe lei om te besef dat dit nie die einde van die kerk beteken nie, omdat die wese van die Nederduitsch Hervormde Kerk nie daardeur bepaal word nie, maar deur die Woord (bl 71).

Dit is verder duidelik dat die kerk nie gesamentlike aanbidding sien as 'n bewys van kerklike en geloofseenheid nie. Aan die ander kant wil hy nie teologiese status verleen aan die weiering om gemengde eredienste te laat plaasvind nie (bl 71). Hiermee word eksplisiet duidelik wat vantevore gesê is. Die Kerk sien nie kerk-eenheid in die eerste plek in eenheid van organisasie nie, maar as 'n eenheid in waarheid. Aan die ander kant word tog erkenning daaraan verleen dat eenheid wel sigbaar kan word. Dit was juis een van die sake wat by die Wêreldbond van Gereformeerde Kerke sterk teen hom gefunksioneer het naamlik dat by prediking en Nagmaal, waar die eenheid van die kerk ter sprake moet kom, hy afsonderlikheid propageer. Daar is gestel dat die kerk van Jesus Christus as hierdie een liggaam in die wêreld moet lewe.

Daar is geen natuurlike skeidsure meer wat hierdie eenheid in die weg kan staan nie; en by erediens en Nagmaal moet dit na vore tree. Daarom is afsonderlikheid by Ottawa as 'n kettery veroordeel omdat die verdeeldheid wat so 'n beskouing by die erediens en ook rondom die nagmaaltafel na vore bring, nie versoenbaar is met die eenheid van die geloof wat daar in Christus is nie.

Miskien is so 'n beskouing weer die ander uiterste maar juis daarom sal die Kerk daarop bedag moet wees dat alhoewel hy kies vir afsonderlikheid, hy hom ook in 'n situasie van gemeenskaplikheid sou kon handhaaf. Wanneer dit sy erns is dat sy uitsprake nie deur politieke of ideologiese oorwegings geïnspireer is nie, maar 'n verantwoordelike poging is om gehoorsaam te wees aan die eise van die Woord, juis dan sal hy aan die een kant nie meedoen aan die koor wat gesamentlike aanbidding as bewys van kerklike en geloofseenheid bepleit en eis nie, maar aan die ankerkant ook nie teologiese status verleen aan die weiering om gemengde eredienste te laat plaasvind nie.

Ook ten opsigte van die prediking word gestel dat dit die Kerk se erns is om die Woord werklik hoorbaar te maak. Dat dit vir die Kerk na die kant van ampsdraer en lidmaat tegelyk sny, is duidelik. 'n Grondige teologiese opleiding waar predikante ook die kuns van egte kommunikasie sal aanleer, is belangrik. Prediking moet aktueel wees sonder om aktualisties (bl 83) te wees. Die adres waarop die

prediking gerig is, moet in die gesigsveld kom. Hierdie werkdokument wil juis 'n poging wees om die adres tot die jaar 2000 te bepaal. Of daar in die poging genoeg aandag aan die rol van die bevrydingsteologie in die Suid-Afrikaanse konteks gegee is, is vir my 'n ope vraag. Die dokument gaan effe mank aan 'n grondige teologiese besinning oor versoening en bevryding, ook gesien vanuit ons eie teologiese raamwerk.

Wanneer ons aanvaar dat leeruitsprake van die Kerk in die verlede net geldigheid vir die toekoms kan behou as dit eers vir die hede waar gemaak moet word dan maak dit die saak vir die Kerk ernstig om indringend ook na die kwelvrae van die huidige dag te kyk. En dan vra dit 'n indringende teologiese besinning van die Kerk oor sy kerkwees vir die huidige tydsgeewig met inagneming van die vrae op die tafel. Die vrae moet tog na Christus toe omgebuig word. Daarom is die uitspraak in die werkdokument naamlik dat die Kerk nooit 'n finale uitspraak maak nie, belangrik. Die Kerk is steeds besig om te worstel met die waarheid en hy mag onder leiding van die Heilige Gees die waarheid môre anders in sy situasie van toepassing maak as vandag (bl 89).

Voortdurende studie bly dus wesenlik belangrik, ook die studie van hierdie werkdokument. Hierdie ernstige poging van die Kerk kan eers reg waardeer word as dit aan eerlike teologiese kritiek onderwerp word met die oog daarop om die Kerk sy pad in die wêreld te help bepaal.

Literatuurverwysings

- Koekemoer, J H 1987. Die volkskerkvoorstelling in die Kerkwet van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika. *HTS* 43, 13-24.
- Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika 1985. *Kerk en wêreld 2000*. Pretoria: Kital.
- Van der Westhuizen, H G 1986. Volkskerk as normale kerkbeskouing. Ongepubliseerde memorandum voorgelê aan die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika.
- Van Ruler, A A 1958. *Heeft het nog zin, van volkskerk te spreken?* Wageningen.
- Wethmar, C J 1977. *Dogma en verstaanshorison*. Amsterdam: Rodopi N V.